

เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดธรรมราชาตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา”

มจร.วิทยาเขตพะเยา

๒.๕.๓ หลักธรรมที่ใช้ในการบริหารจัดการของพระราชา (ผู้นำ)

หลักธรรมนี้เน้นให้ใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดิงาม ประกอบด้วย ๑) ศีลห้า ๒) ธรรมห้า ๓) กัลยาณมิตรเจ็ด ๔) ทิฏฐุชัมมิกัตถประโยชน์สี่ ๕) อิทธิบาทสี่ ๖) วุฑฒิธรรมสี่ ๗) จักรสี่ ๘) พละห้า ๙) อคตสี่ ๑๐) พรหมวิหารสี่ ๑๑) โลกธรรมแปด ๑๒) อริยสัจสี่ ซึ่งสามารถรวมกันแล้ว มีนัยสำคัญ ๓ ประเด็น คือ

๑) ประเด็นที่เป็นข้อห้ามและข้อปฏิบัติ

ประเด็นนี้ มีหลักธรรม ๒ หมวดคือ ศีล ๕ สำหรับข้อห้ามและธรรม ๕ สำหรับข้อปฏิบัติ รายละเอียด ดังต่อไปนี้

ข้อห้ามเรียกว่า ศีล ๕¹ หลักธรรมข้อนี้ ต้องการให้ผู้นำมีมาตรฐานแห่งความเป็นคน หรือมนุษย์ สมบูรณ์แบบ เพราะผู้ที่จะเป็นผู้บริหารประเทศต้องมีความพร้อมทางด้านจิตใจ เป็นเบื้องต้นก่อน ศีลทั้ง ๕ ข้อประกอบไปด้วย ๑) การไม่ฆ่าสัตว์ เพื่อให้ผู้นำมีจิตใจที่อ่อนโยน มองเห็นความสำคัญของชีวิตผู้อื่นกับของตนเองเสมอกัน หลักธรรมข้อนี้ยังสื่อถึงการเคารพในสิทธิของผู้อื่นด้วย ๒) ไม่ลักทรัพย์เมื่อผู้นำไม่คด

¹ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๕๕/๓๐๒-๓๐๓, อภิ.วิ (ไทย) ๓๕/๓๐๓/๔๔๗.

โอง การพัฒนาประเทศที่ย่อมเจริญก้าวหน้า และที่สำคัญการประพฤติตัวดังกล่าวยังเป็นตัวอย่างให้กับผู้คนที่
ทั้งหลายด้วย ๓) ไม่ประพฤติผิดในกาม ธรรมข้อนี้เป็นการป้องกันปัญหาทางด้านสังคมในหลาย ๆ ด้านที่จะ
ตามมาผู้นำจึงควรประพฤติเป็นแบบอย่างที่ดี ๔) ไม่พูดเท็จ ซึ่งรวมถึงการไม่พูดคำไม่จริง-คำหยาบ-คำ
ต่อเสียด-คำเพื่อเจ้อ ซึ่งจะทำให้ผู้นำ เป็นคนมีสัจจะในคำพูด๕) ไม่เสพของมีนเมา ที่จะป็นต้นเหตุไม่ให้
หลงลืมสติได้ ผู้นำทำอะไร จะเป็นเหตุผลที่ผู้ตามก็ทำอย่างนั้น เช่น ผู้นำยุคมลาลานาไทย ก็จะมีการนิยม
ส่งเสริมให้คนไทยสวมหมวกตามอย่างตะวันตก เป็นต้น

ส่วนข้อปฏิบัติเรียกว่า ธรรม ๕หลักธรรมข้อนี้ มีความประสงค์ให้ผู้นำ เป็นสัตบุรุษ ที่ไม่เพียงแต่
มีอำนาจในหน้าที่การงานเท่านั้น แต่ยังมีอำนาจบารมีในตัวเองด้วยคุณธรรมจริยธรรมที่ผู้ตามเห็นแล้วเกิด
ความภาคภูมิใจ อุ่นใจ และนับถืออย่างสุจริตใจได้ ซึ่งประกอบไปด้วย ๑) มีเมตตา คือความกรุณาต่อผู้อื่น ไม่
คิดเบียดเบียน หรือพยาบาท มีความเกื้อกูลหรือมูทิตาต่อเพื่อนร่วมโลกหรือผู้อยู่ภายใต้การปกครอง ๒) มี
สัมมาอาชีพะ คือมีอาชีพสุจริต ข้อนี้เป็นการให้ผู้นำได้ยึดหลักการทำงานที่โปร่งใส ไม่ทุจริตหรือคดโกงเอา
เปรียบผู้อื่นและหน่วยงานของตน ๓) มีกามสังวร คือการสำรวมระวังในกาม หมายถึงผู้นำต้องรู้จักควบคุม
อารมณ์ไม่เป็นไปตามความอยาก ไม่มีปัญหาทางด้านครอบครัว ๔) มีสัจจะ ซื่อตรงต่อผู้อื่น ข้อนี้ก็สำคัญที่เมื่อ
มีการทำงานร่วมกับผู้ใต้บังคับบัญชา หรือผู้บริหารจำต้องมีความซื่อสัตย์สุจริตใจต่อกัน มีความไว้วางใจซึ่งกัน
และกัน๕) มีสติสัมปชัญญะความรู้ตัวธรรมข้อนี้ หมายถึง ไม่ลุ่มหลงมัวเมาในอบายมุขต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดความ
เสียหายแก่ตัวเอง สถาบันและครอบครัว

๒) ประเด็นที่เป็นการพัฒนาบุคลิกภาพผู้นำ

ประเด็นนี้ มีหลักธรรม ๕ หมวด คือ กัลยาณมิตร ๗ อิทธิบาท ๔ วุฑฒิธรรม ๔ จักร ๔ และโลก
ธรรม ๘ รายละเอียด ดังต่อไปนี้

กัลยาณมิตรธรรม ๗ หลักธรรม ข้อนี้ แสดงถึงบุคลิกภาพของผู้นำที่สามารถประทับใจผู้ได้ปกครองได้เป็นอย่างดี ประกอบไปด้วย ๑) ปิโยเป็นผู้นำที่ประชาชนรักใคร่ ๒) ครุเป็นผู้นำที่ประชาชนเคารพรัก ๓) ภาวนิโย เป็นผู้นำที่ประชาชนดูแล้วน่าเจริญใจ ๔) วัตตาเป็นผู้นำที่รู้จักพูดให้ได้ผล ๕) วจนกขโมเป็นผู้นำที่มีความอดทนต่อถ้อยคำ ๖) คัมภีรญจกถังกัตตาเป็นผู้นำที่สามารถแถลงเรื่องกล้าได้ ๗) โน จัญฐานนิโยชเย เป็นผู้นำที่ไม่ชักชวนผู้ตามไปในทางที่ผิด

ทิวฐัมมิกัตถประโยชน์ ๔ เป็นหลักธรรมที่สามารถให้ผลได้ในปัจจุบันทันที คือสามารถกำหนดเป้าหมาย และวางเป็นแนวทางของนโยบายที่ดีได้ว่าจะเน้นให้กับสังคม ประกอบไปด้วย ๑) อุฏฐานสัมปทาการถึงพร้อมด้วยความหมั่น ขยันในการประกอบสัมมาอาชีพ ๒) อารักขสัมปทาการถึงพร้อมด้วยการรักษา คือรู้จักเก็บออมทรัพย์สินที่หามาได้ ๓) กัลป์ยา-ณมิตตตาคความมีเพื่อนที่เป็นคนดี ๔) สมชีวิตารูจักการใช้จ่ายให้มีความพอดีกับรายรับ

อิทธิบาท ๔² เป็นหัวข้อธรรมที่น่ายศึกษา เหตุเพราะประเทศที่มีความเจริญก้าวหน้าได้ใช้หมวดธรรมข้อนี้พัฒนาประเทศ ให้มีความเจริญก้าวหน้ามากมายแล้ว ซึ่งประกอบไปด้วย ๑) ฉันทะความมีใจรัก มีความสนใจอยากที่จะกระทำในสิ่งนั้น ๆ ๒) วิริยะความพากเพียร สนใจอย่างจริง ๆ จังๆ ไม่ทอดอยู่ในอุปสรรค ๓) จิตตะมีใจฝึกฝั มุ่งมั่นพัฒนาให้งานมีความก้าวหน้าอย่างแท้จริงรวมถึงการทุ่มเททั้งกายและใจ เพื่อให้งานบรรลุผลตามเป้าหมาย ๔) วิมังสาการสอบสวน คือมีการหมั่นทดลอง ทดสอบว่าสิ่งที่ได้กระทำลงไปนั้น ได้ผลไม่ได้ผลมากน้อยแค่ไหน อย่างไรบ้าง

วุฑฒิธรรม ๔ หลักธรรมที่สร้างความเจริญก้าวหน้าในชีวิต ๑) สัปปริสังเสวะการคบสัตบุรุษ คือคนดีมีคุณธรรม เป็นปราชญ์ราชบัณฑิต ๒) สัทธัมมัสสวนะการฟังพระสัทธรรม หรือการได้รับฟังโดยความ

² ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๖/๒๗๗, อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๗๖/๓๕๑.

เคารพ ๓) โยนิโสมนสิการการตรีกตรองให้รู้สิ่งดีชั่ว โดยอุบายที่แยกกาย ๔) ชัมมานุชัมมปฏิบัติการปฏิบัติ ตามธรรมสมควรแก่ธรรม

จักร ๔³ คือ หลักธรรมที่สามารถสร้างองค์กร หรือประเทศชาติให้ก้าวหน้าลุกลงไปด้วยดี มีอยู่ ๔ ประการที่เป็นปัจจัยหนุนส่งให้ประสบผลสำเร็จ คือ ๑) ปฏิรูปเทสวาส การอยู่ในประเทศอันสมควร ๒) สัมปปริสสุปัสสยะ การเสวนากับคนดี ๓) อัตตสัมมาปณิธิ การตั้งตนไว้ชอบ ๔) ปุพเพตตปุญญตา ความมีบุญอันได้กระทำไว้ก่อน

พละ ๕ เป็นหลักธรรมที่สร้างให้สังคม และชุมชนมีความเข้มแข็งจนถึงระดับรากหญ้า มีทั้งหมด ๕ ประการ ประกอบไปด้วย ๑) ศรัทธาหลักความเชื่อ ความเชื่อมั่นที่จะสามารถพัฒนาก้าวหน้า หรือเชื่อว่า จะต้องประสบผลสำเร็จอย่างแน่นอน ๒) คีลหลักความเป็นปกติ หรือความเป็นธรรมชาติ ที่เป็นระเบียบของ สังคมชุมชนที่เมืองปฏิบัติ แล้วย่อมจะสามารถทำให้สังคมสงบร่มเย็น หนักแน่นได้ ๓) วิริยะ หลักความมั่น หรือเพียรพยายาม มุ่งมั่นที่จะทำงานให้สำเร็จตามความประสงค์ ๔) สมာธิ หลักธรรมข้อนี้เป็นการรวบรวม พิจารณาประเด็นปัญหาต่าง ๆ จนทำให้ตกตะกอนและนำมาใช้งานได้อย่างเต็มที่ ๕) ปัญญา เป็นการสร้างพลัง อย่างหนึ่ง เมื่อใครมีสติปัญญามากกว่าย่อมมีอำนาจในสังคมชุมชน โดยเฉพาะผู้นำ (Power of Knowledge)

โลกธรรม ๘⁴ ธรรมข้อนี้เป็นธรรมที่อยู่คู่กับโลก เมื่อนักบริหารยังหมกหมุ่นและคาดหวังในเรื่อง โลกธรรมนี้มากเกินไปย่อมทำให้เป็นผู้นำที่ขาดความมั่นใจ ไม่กล้าแม้แต่จะตัดสินใจลงมือทำ เพราะกลัวใน เรื่องของการได้และเสียเหล่านี้ ๑) ตาก ๒) เสื่อมตาก ๓) ได้ยศ ๔) เสื่อมยศ ๕) สรรเสริญ ๖) นินทา ๗) สุข ๘) ทุกข์

³ ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๕๐/๓๗๕, ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๑๑/๒๘๖, อง.จตุกก.(ไทย) ๒๑/๒๔๘/๓๖๘.

⁴ ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๓๗/๓๔๘, ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๕๗/๔๐๗, อง.อภุฎก.(ไทย) ๒๓/๕๒๐๒-๒๐๓.

๓) ประเด็นที่เป็นการพัฒนาองค์กร

ประเด็นนี้มีหลักธรรม ๔ หมวดคือ ทิฐุธรรมมีกัตถประโยชน์ ๔ อคติ ๔, พรหมวิหาร ๔ และอริยสัจ ๔ รายละเอียด ดังต่อไปนี้

หลักอคติ ๔⁵ เพื่อให้ผู้บริหารได้ใช้หลักธรรมที่ไม่เอนเอียงไปทางด้านใดด้านหนึ่ง เพราะเชื่อง่าย หูเบา หรือฟังคำยุยงของลูกน้องผู้ได้บังคับบัญชา หลักธรรมเหล่านี้นอกจากจะใช้กับการตัดสินใจแล้ว ยังใช้กับองค์กรต่าง ๆ ได้ดี ๑) นันทาคติลำเอียงเพราะชอบ ๒) โทสาคติลำเอียงเพราะชัง ๓) ภยากติลำเอียงเพราะ ขลาดกลัว ๔) โมหาคติ ลำเอียงเพราะเขลา

หลักพรหมวิหาร ๔ หลักธรรมนี้ต้องการให้มนุษย์อยู่กันอย่างสันติสุข มีความรักความผูกพันกัน มีความเอื้ออาทรต่อกันและกัน มีสันติภาพการศรัทธาและเสรีภาพอย่างแท้จริง ประกอบด้วย ๑) เมตตาความ เมตตาสงสาร ๒) กรุณาความกรุณาเอื้ออาทร ๓) มุทิตาความพลอยยินดี ๔) อุเบกขาความวางเฉยในโอกาสที่ ควรปล่อยวาง

อริยสัจ ๔ ธรรมข้อนี้ผู้บริหารจำเป็นต้องใช้ เพื่อการศึกษาหาสาเหตุของปัญหาอุปสรรคในงาน นั้น ๆ และยังสามารถกำหนดเป้าหมายโดยทำเป็นยุทธศาสตร์ และแนวทางในการดำเนินหนทางไปสู่เป้าหมาย นั้น ๆ ด้วย ๑) ทุกข์ความทุกข์หรือปัญหา ๒) สมุทัยต้นเหตุแห่งทุกข์สมมุติฐาน ๓) นิโรธความดับทุกข์ เป้าหมาย ๔) มรรคหนทางดับทุกข์มรรควิธีการเข้าสู่เป้าหมาย

⁵ ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๑/๒๘๘, อง.จตกก. (ไทย) ๒๑/๑๓/๒๕.